

Egy helyismereti csaknem-csúcsműről

Első, sőt sokadik látásra persze egyáltalán nem tűnik, legalábbis a szó szigorú, szakmai, mondjuk, Bényei-értelmében vett helyismereti munkának *Török András* könyve, a *Nagy Budapest könyv*. Pedig hát az, még hozzá a legjavából. A szerző, akinek természetesen csak halovány fogalmi lehetnek a könyvtári-könyvtárosi értelemben vett helyismeretről, egyszerűen útikönyvet kívánt írni. Első intrádára, amikor a könyv még angolul jelent meg, sokkal előbb mint a mostani tetemesen bővített, módosult magyar edíció, természetesen útikönyvről volt szó. Kalauzról külföldieknek, angolul tudóknak a magyar fővárosról. A most megjelent magyar kiadás előszava ezt úgy fogalmazza meg, hogy „ez a könyv keveréke az útikönyvnek, a történelemkönyvnek és a manapság divatos «How to» kézikönyveknek”. Szóval útikönyv, némi „kiegészítőkkal”. Persze útikönyv sokféle van, és főleg volt, a műfaj, legalábbis Török e mostani műve megjelenéséig folyamatos szegényedést, primitivizálódást mutatott-mutat. Gondoljuk meg, hogy annak idején nem csak Baedekkerék voltak – bár azok is jobbak, mint mondjuk a Panoráma útikönyv-sorozat darabjai –, hanem olyanféle útikönyvek is születtek, mint mondjuk Stendhaléi, vagy akitől Stendhal is lopott, Goethéé – tudjuk, Goethe nem haragudott meg a plágiumért, sőt kedvtelve nyugtázta azt. De persze a közelmúltban is születtek kiváló útikönyvek, a legjobbak valószínűleg a Michelin-cég remek zöld könyvei, a Török-könyvhöz megszólalásig hasonló „térképekkel”, nyújtott téglalap-formátummal. És a Török-könyv teljesíti is mindazt a követelményt, megfelel mindazon elvárásnak, amit egy jó útikönyvvel szemben támaszthatunk. De mindezt csak amúgy félkézről, mellékesen, szinte oda sem figyelve teszi meg. Sokkal jobban mint az útikönyvek, megmutatva mintegy, hogy mennyire könnyű dolog ez, ha igazi mester próbálkozik vele, de a hangsúlyt nem erre vetve. A *Nagy Budapest könyv* nem a legfontosabb látnivalókat, a turisták számára kötelező monumentumokat mutatja be, nem arról szól, hogyan lehet közlekedni, megszállni, étkezni, szórakozni stb. a fővárosban, hanem azt mutatja meg micsoda is tulajdonképpen Budapest. Ahogy az alcím mondja neoneofrivó-lul, de igen találóan: „Szinte minden, amit tudni kell a 125 éves metropolis teljes körű élvezetéhez, elsősorban nem budapestiek részére”. Az utolsó szintagma persze henye ráadás. Szó sincs itt elsősorbanokról. Teljes körű élvezetről van szó. A recenzensnek óhatatlanul Buckhardt Ciceronéja jut az eszébe: ez a zseniális a maga nemében páratlan, magyarul sajnos mindmáig nem olvasható mű, amely alcímében szintén élvezetet ígér: „Anleitung zum Genuss der Kunstwerke Italiens”, és ami talán – ha a tudatküszöb alatt is – felmerült Török képzeletében is, amikor leírta a „teljes körű élvezet” kitélt. De persze Török nem Budapest műalkotásainak élvezetéhez ígér bevezetőt. Bár ennek teljesítése igazán roppant nehéz és bonyolult feladvány, ezt is teszi, ebből is megtesz, nem is keveset. Török az egész Budapestet mutatja be, annak fenomenológiáját nyújtja, lényegszemléletet adja, metafizikáját villantja fel, ha persze nem is husserli–hartmanni módon (hál’ Istennek).

Előljáróban szól Török András a touchinforól, és a mögötte álló gigantikus adatbázisról. Dicséri, de megállapítja: „nem lehet személyes hangú vagy kritikus. Csak a kemény tényeket közli”. Vagyis azt adja, amit egy jó helyismereti gyűjtemény adatbázisa. Az, amit mindenhol el lehet és el is kell készíteni, ki kell alakítani, hogy azután megszülethessen, szerencsés, csaknem kegyelemszerű körülmények fennforgása révén – az a mű, amely – persze a teljes adattár bázisán – immáron személyes és kritikus hangú is lehet (és legyen is), és azt nyújtja, amit semmilyen teljes körű adattár nem tehet, azt, amire céloztunk: fenomenológiát, Wesensschaut és metafizikát. Persze a tárgy természetéhez igazodva.

Igen lassan, igen körülményesen, sokszor megakadva, újra és újra nekilendülve, majd megint megtorpanva indul a *Nagy Budapest Könyv*. Egyhatodán már túl is vagyunk, amikor igazából elkezdődik. Persze álságos dolog ez a körülményeskedés, késfenegetés. Nem arról van itt szó, amivel Hegel vádolta Kantot (hogy ugyanis csak élesíti-élesíti az ismeretelmélet kését, ám vágni nem mer vele, pedig a kés és az éle is csak arra való). Török az alapdolgozat mondja el, amikor az emberlestről, az ismerősökkel való találkozás – napszakokra bontott, Karinthyhoz méltó humorú – esélyeiről és helyszíneiről, a térképoltvasásról és távcsőhasználatról, az utcaképről mint olyanról, a közlekedés finomságairól (móriczi felütésekkel) stb. szól. Tulajdonképpen módszertant nyújt, e műfajnak abból a válfajából, ami már maga a tudomány. Konkrétumok bővedje található e „módszertani” részben, alapmegfigyelések tucatjai, de talán még fontosabb, hogy a látásmódot mintegy rákényszeríti a szerző az olvasóra. A továbbiakban azután elég egy-egy laza ujjmutatás, parányi indícióm és a gépezet beindul pl. amikor a metrók mozgólépcsőin közlekedők szociológiájáról, hivatás, – öltözködés-, időpontbeosztás- és egyéb mutatóról szól, persze egy konkrét mozgólépcső kapcsán – az Arany János utcáról van szó, de persze megint csak mutatis mutandis. És ez a gépezet – amely ugyan mindenre inkább emlékeztet mint gépezetre – működik végig a könyvön. Paradigmatikus, és önvallomás értékű, amikor a szerző a már „felszabadult”, az inaséveknek a végére jutott olvasóhoz szól: ezentúl csak fedezzen fel mindent maga. Aki eddig követte őt, felfedezőképes és -érett. Aki nem, az forduljon a touchifohoz. És ekkortól, de persze igazából már sokkal korábbtól, kibontakozik Török páratlan helyismereti művészete, vagy minek is mondjuk? Talán varázslatnak? Vallani kezdenek nemcsak az épületek, nemcsak az utcasarkok, nemcsak a preszszók és kegyhelyek, de szó szerint minden: pars pro toto működik a város bármely szegmentuma, a kurvák, cigányok és zsidók lakta-használta Mátyás tér csakúgy, mint maga a Duna, amelynek „szaga van – minden évszakban más” és ezért is „érzéki élmény”, amely azonban ettől nem kevésbé, sőt sokkal inkább és éppen ezért Szimbólum is, toposz is, szünekdoké is és persze fölöttébb koszos víz is.

Török András nem restell elmondani könyvében alapigazságokat, alaptényeket, amelyeket mindenki tud. De sokkal nagyobb helyet biztosít azoknak az információknak, amelyekről senki, vagy alig valaki tudott valamit. Különösen, de éppen nem csak ott, a *Csak ínycsemegeknek* című, éppen nem a kulináris örömök híveinek szóló nagyfejezetben. Bizalmas, élőszóban terjedő (illetve sajnos nem igazán terjedő) információkról, adalékokról, megállapításokról és legendákról van szó, amelyek ismerete sokszor fontosabb, de mindenképp „egy emelettel mélyebben” fekvő, mint a szokványosoké. Metaforikusan szólva, az a viszony Török Budapest-könyve és mondjuk egy jó (inkább csak feltételezhető mintsem valóban létező)

Budapest-útikönyv között – ebben a vonatkozásban, mint a „nagy perről” szóló Krúdy-féle és Eötvös Károly-féle beszámolók közt. (Csak zárójelben jegyeznék meg, hogy Krúdy az egyik alapmotívuma, mintája, tárgya, vonalvezetője Török könyvének azzal a kiegészítéssel, hogy Török azért Kóbor Tamást is ismeri, de Körmendi Ferencre is alludál – mint eleddig senki, talán csak John Lukacs.)

Török természetesen kitűnően ismeri a Budapest-tudomány szakirodalmát. Ezt dokumentálja is, remek szemlét nyújtva, élesen kritikai aperçukkel, a legfontosabb művekről, hallgatva sok – általa bizonyíthatóan ismert, ám nyersanyagnak tekintett műről. Nem ezt a szakirodalmat „gyarapítja”, egészíti ki, nem a Budapest-kutatást folytatja, újabb „eredményekkel” gazdagítva a szakbibliográfiákat. Teljes képet ad, egyénien, eredetien teljesen, az „ő” Budapestjét mutatja be, anélkül azonban, hogy azt vélné, vagy sugallná, hogy ez az „igazi” Budapest. (Pedig ez az, csak Török András szerény.) Ma, hic et nunc ez Budapest, ilyen és ennyi. De vajon valóban csak ennyi?

A címben „csaknem-csúcsműről” szóltunk. Ezideig a csúcsműről esett szó. Hol és mivel indokolandó a „csaknem”?

Az olvasó telhetetlen. Végre kapott egy világszínvonalú alapmunkát, és mégis többre vágyik. Török András a bűnös. Ha művének távoli, nemzetközi analógiáit keressük, persze számos világnév tolu elénk. Török Budapestje – e sorok írójának szerény véleménye szerint – kenterbe veri Mandrou oly igen bámult Párizs-fejezeteit a DUBY-MANDROUBÓL. Azt hisszük, jobb, mint a kitűnő Ernst Robert CURTIUS Párizs kismonográfiája a BRAUDEL által is megsüvegelt Einführung in die französische Kultur című alapműben. Hát akkor? Mit akarunk még?

Fontoskodjunk egy kicsit. Török András a szellemi Budapestről is szól, nem is keveset. Persze nem a szellem objektívált, épületekbe, műalkotásokba, városrészegészekbe sajtolt képleteiről van szó. (Ezekről szólni természetes és megkerülhetetlen.) Sokkal inkább a város mentalitásának, szellemi közérzetének, szellemességének, esprit-jének miben- és milyenlétéről. A szerző pazar gazdagsággal ontja az információkat ilyen vonatkozásban is. Még olyan intimitásokat is elárul, hogy milyen és milyen az élete egy igazi posztmodern cafénak (az Inkognitóról van szó), milyen levegője van egy-egy könyvesboltnak, antikváriumnak, hol láthatók alternatív ki tudja kicsodák a szabadban (a Galántai–Klaniczay házaspár termékeiről van szó). stb. A vendéglők, a kilátók, a templomok, a galériák, a gyorsmások, a valahai metresszek lakóhelyeinek szelleme is ábrázolatik, felvillantatik a könyv felsorolhatatlanul sok helyén, a sétatuk legkülönbözőbb kanyarjaiban. Valami mégis hiányzik. Mert képet kap ugyan az olvasó arról, hogy hogyan lehet budapesti művészek, a szellemi elit képviselői közelébe férkőzni, hogyan lehet bizalmas, sznob információk birtokába jutni, még arról is útmutatást kapunk, hogy mit ihatunk (potya-italról van szó) egy-egy könyvbemutató vagy vernisszázs kapcsán, ám arról, hogy milyen most Budapest szellemi körképe, csak mozaikkockákat. Kaphatunk valamit a kitűnő vezetés jóvoltából pl. a Fészek-klub, vagy a 2000 folyóirat szerkesztői összefüggéseinek atmoszférájából, ám az egész Budapest (ld. tout Paris) szellemi portréja hiányzik. És nemcsak a mai tout Budapesté. Hiányos, mozaik jellegű a régi Budapesté, Pest-Budáé is. Lehetetlen lenne erről is képet adni? Elméletileg úgy gondolná az ember, hogy igen. Nem azért, mert mindez nem férhet bele egy útikönyv kereteibe. Hisz Török András minden keretet szétfeszegtetett. Egyszerűen azért, mert az valami egészen más, mint amihez hozzá-

szoktunk, mint amit ilyen könyvektől elvárunk. Ám ilyen könyvek – nagyon kis számban, és persze nem épp magyarul, vannak, olvashatók. Legnagyobb, bár Török könyvénél nem terjedelmesebb példája Hermann Bahr Bécs-könyve, amit nemcsak Egon Friedell tart a messze legjobb osztrák művelődéstörténetnek (ő Bahr barátja volt, joggal vádolható elfogultsággal), de olyanok is csúcsműként tartják számon, mint a remek Hanns Sassmann (a *Das Reich der Träumer* szerzője, aki épp e művével szeretne volna még Bahrt is túlszárnyalni – persze sikertelenül). Szóval valami ilyent vártunk volna, a teljesítmény nagyszerűségétől felcsigázva Török Andrástól is. Lukács György írta Fülep Nietzsche-tanulmányát recenzálva, hogy remekműről van szó, de Fülepnek mégiscsak majd ezután kell megírnia az igazi Nietzsche-könyvét. Én azt szeretném, ha Török András is megírná még igazibb Budapest-könyvét.

És – ezúttal nem a könyvről, hanem a könyv kapcsán, ürügyén. Péterfy írta, hogy szeret időnként pedant is lenni. Kísérjük meg: a helyismereti könyvtáros első és legfontosabb dolga a kemény tények összegyűjtése, rendezése, visszakereshetővé tétele stb. (ld. Bényei Miklós útmutatásait). De, hogy mi célból történik mindez, talán akkor világosodik meg leginkább, ha látjuk, látja a helyismerész, hogy mit lehet majdan kihozni az általa hangyaszorgalommal és filológus-tudós szeretettel-alázattal összehordott anyagból. És ezért kell megismerkednie Török András könyvével, hogy annak mintegy elébe dolgozhasson. Hogy már a gyűjtés, rendezés stb. is irányuljon valamire. Ma, a posztmodern tudományfilozófiák bővedje, a tények negligálása, sőt a ténygyártásra való strikt fölszólítások idején (ld. Feyerabend elborzasztóan szellemes argumentációját) e célképzetalakításnak lehet jelentősége. Szóval: módszertani tanulságai okán kell és szükséges Török művét behatóan studírozni. Hogy azután ez a studírozás fölülte élvezetes is lesz, az külön öröm, külön szerencse, gratia. (*Török András: Nagy Budapest könyv. Bp., Corvina, 1998.*)

Vajda Kornél

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium még 1995-ben tankönyvpályázatot írt ki a felsőfokú könyvtáros-informatikus képzés korszerűsítésére. A nyertes munkák közreadásával az Országos Széchényi Könyvtárat bízták meg. A szerkesztési munkálatok elvégzése után a kiadványok most kerülnek ki sorjában a nyomdából. Elsőként Koltay Tibor munkáját ismeretjük, mert úgy véljük, hogy a felsőfokú képzésben résztvevőkön kívül másokat is, gyakorló könyvtárosokat is érdekelhet, számos jó gyakorlati ötletet meríthetnek belőle.

Koltay Tibor: Elektronikus levelezés és elektronikus vitafórum könyvtárosoknak

Napról-napra növekszik azon könyvtárak száma, ahol mód nyílik az elektronikus levelezésre. Koltay könyvét kezdők is haszonnal forgathatják, mert megtanulhatják belőle a levelezés minden csínját-bínját. Módszeres és kevés, de fontos történeti elemet is tartalmazó bevezető után ír az elektronikus levelezés (e-mail) jelentőségéről, a kapcsolattartás e formájának időnként „szenvedéllyé fajuló” vadhajításairól is. Megtanulható a munkából az e-mail összes gyakorlati tudnivalója, bemutatja a levelező rendszereket, azt, hogyan juthatunk levelezési címekhez, megismerteti az olvasót az ELLA sajátosságaival, a Windows alatt futó rendszerekkel.

Koltay minden fontosabb megjegyzendő tudnivaló után példákat is ad, magyarázatokat is nyújt. Megszívlelendő a levelezési etiketről szóló néhány fontos sora, kár, hogy valószínű azok nem fogják olvasni, akik gyakorlott levelezők – mégis ajánljuk figyelmükbe.

Módszeres összefoglalást nyújt a szerző, minden, az elérhetőséghez szükséges adatot is közöl az elektronikus vitafórumokról, a hazaiakról éppúgy, mint a világ más tájairól indítottakról, tematikus összeállításai valóban a legfontosabb vitafórumokat mutatják be.

Érdemes minden gyakorló könyvtárosnak megismerkedni e munkával, a felsőoktatásban résztvevőknek pedig kötelező olvasmány.

(A kiadvány ára 300,- Ft, megrendelhető: Országos Széchényi Könyvtár, Bp., Budavári Palota „F” épület 1827 Fax: 202-0804).

Győri Erzsébet